

Социално-педагогическа компетентност за работа с деца-мигранти

Розалия Кузманова – Карталова, Пламен Легкоступ

Social pedagogical competence needed for working with child migrants: The problem of the necessary qualities, knowledge and skills a certain specialist – social pedagogue should have for working with child migrants is discussed in the following paper. A special place is dedicated to the specialists' abilities to occupy the children's free time with art activities.

Key words: Social pedagogue, child migrants, art activities.

ВЪВЕДЕНИЕ

Миграцията е естествено социално явление, тъй като още от дълбока древност благодарение на миграционните процеси се развива и усъвършенства човечеството. Същевременно в епохата на глобализация е от изключително значение доброто контролиране на миграционните потоци, което е предпоставка за балансиран световен прогрес за всички нации и общества.

Когато въпросът с миграцията е нормативно уреден и е официално допустимо емигрирането на хора и семейства, то тогава положението е възможно да се контролира от съответните власти, както и да се съблюдават имплицитно правата на децата и възможностите за тяхното личностно развитие чрез компетентната помощ на специалистите за работа с мигранти.

ИЗЛОЖЕНИЕ

Емиграцията, доброволна или насилствена, е старо явление. Сега повече от всякога човек пътува, тъй като новите комуникационни средства, достъпният и бърз транспорт улесняват това. В зората на XXI в. е регистрирано най-голямото емиграционно движение в историята на човечеството. Не винаги миграцията се оказва, обаче, с благоприятен изход и се намира така очакваното от хората щастие. Изясняването на рисковете от миграцията се налага, за да се търсят възможности за превенция на неблагоприятията чрез специфични подходи, умения и компетенции от страна на специалистите. Наблюдава се, обаче, едно двойно паралелно емиграционно движение – едното явно, официално и законно, другото подмолно, насилствено, невидимо, но не по-малко реално и заплашително.

Начинът на пристигане на незаконните емигранти е много унизителен - натоварени на кораби, на моторни или гумени лодки, много от тях често намират смъртта си в морето, когато е бурно или лодките са стари. Годишно загиват стотици хора и деца. Тези, които оцеляват, не са приети особено добре, като голяма част от тях биват отпратени обратно за родината си, а онези, които успяват да останат, обикновено провокират враждебност и негостоприемство у местното население.

Често новопрестигналите емигранти са принуждавани да вършат тежки и неблагоприятни дейности в сферата на строителството, чистотата и хигиената, земеделието и животновъдството. Поставени в неблагоприятна социална позиция, те приемат всякакви условия - вземат по-ниска заплата от местните работници, не претендират за отпуски и празници, за социално и здравно осигуряване, не протестират при удължаването на работното време, с което си навличат врагове сред домакините.

Когато нелегалните емигранти станат жертва на трафик, те биват въввлечени от трафикантите в рискови и смъртоносни дейности, като пренасяне и разпространение на наркотици, продаване на органите им, принуждаване да се трудят при нечовешки условия, без да бъдат заплатени, излагани са на насилие и проституция и прочие.

Незаконният емигрант се превръща в най-ниската оперативна единица на криминалните организации - той върши т. н. черна работа [8].

Много от икономическите мигранти, които напускат домовете си и отиват в по-благоприятни държави в търсене на работа, са изложени на опасността от принудително подчинение. По-голямата част от тях, често са приемани като неквалифицирана работна ръка и биват насочвани към строителството и домашната прислуга, тъй като там си намират работа без експлоатация, която е изгодна за тях и за семействата им. Принудителното подчинение се реализира, когато работодателят използва словесно или физическо насилие или заплахата от такова, за да запази работника в негова услуга. За принудително подчинение се приемат и случаите, когато работодателят умишлено подтикне работника да си мисли, че не може да излезе от създалата се трудова ситуация без да стане обект на насилие или фактическо ограничаване на действията. Особено тежко е положението, когато емигрантът е със своето семейство. Обикновено издевателствата на работодателите се изразяват в словесно или физическо насилие, в нарушения на договорните клаузи, уреждащи положението на работника, като често се правят удържки от надницата им или се забраняват отпуските, а някои биват експлоатирани до толкова, че те самите започват да се възприемат като крепостни [1].

За бързо и ефективно отреагиране на липшите характеристики на миграцията и подпомагане на успешната адаптация на децата на икономическите мигранти е от значение ролята на социалния педагог за работа с децата-мигранти. Рязката смяна на средата, на условията на живот, липсата на близки и познати, ограничаване на комуникативния кръг и в тази посока на възможностите за забавления са сред основните рискови ситуации за децата от процеса миграция.

От значение е да се изведат и анализират **специфичните качества и умения на социалния педагог за успешна работа с деца-мигранти.**

За работата с мигранти е необходимо социалният педагог да може ефективно да насочва и провежда социалната адаптация на клиентите, да насърчава процеса на активно включване в социалната среда. Детето-мигрант е попаднало в трудна жизнена ситуация, намира се в търсене на социална среда, която да благоприятства неговата самореализация и да му създаде възможности да разкрие собствените си ресурси и това може да стане чрез провеждане на ефективна и целенасочена социално-педагогическа дейност.

Социално-педагогическата работа с деца – мигранти минава през следната последователност:

- **Подготвителен етап:** протича до момента на включване на детето - мигрант в социалната група чрез институциите за социално подпомагане за определяне на правния му статус, за диагностика на неговото поведение и особености на личността. Ползват се различни методики за социална диагностика като: интервю, наблюдение, метод на независимите характеристики, биографически метод и др.
- **Етап на включване в социалната група:** включва запознаване с ценностите, традициите, социалните норми, подпомагане на децата към адаптиране в реалните условия на социалните и образователните институции. Използват се различни техники като: вглеждане в себе си, което помага на детето да си припомни за свои успехи при други обстоятелства и ситуации, техника на позитивното тълкуване на събитията, която предполага търсене на приятни моменти, свързани с преодоляване на временните затруднения. На този етап е възможно чрез адекватното провеждане на социално-педагогическата работа клиентът да осъзнае собствените си достойнства, постижения и резултати.

- **Етап на усвояване на социално полезни роли:** реализира се чрез участие на детето в социалната дейност за придобиване на нов социален опит, знания, умения и навици.
- **Етап на устойчива социално-психологическа адаптация:** характеризира се със изграждане на способности у детето-мигрант да разреши проблемна ситуация, възникваща в естествените условия на социалната среда, а също и с умения да предлага своята помощ на други нуждаещи се [5, 86 - 88].

Професионално-значимите качества на специалиста социален педагог за работа с деца-мигранти са съвкупност от изискванията на професията, личностните характеристики на специалиста, поведенческите му реакции и установки, за да отговори адекватно на спецификите на проблема „миграция“.

Професионалните качества, необходими за работа по случаите с деца-мигранти, не се отличават значително от общонеобходимите професионални качества на специалиста социален педагог, а именно: професионална компетентност – високо ниво на образование и култура, владение на професионалните знания и умения; доброжелателно отношение към хората – доброта, обич, състрадание, желание за оказване на помощ; организаторско-комуникативни способности – умение за работа с хора, комуникабилност, умение да управлява хората и да влияе на техните убеждения и позиции, атрактивност, харизматичност; нервно-психическа издръжливост – работоспособност, енергичност, инициативност, настойчивост в постигане на целите; отношение към себе си – адекватна представа за себе си, умение да решава собствените си проблеми, увереност в своите сили, самокритичност; високо морално-етично равнище – безкористност, честност, отговорност, висока нравственост.

Личностните характеристики могат да се изведат в няколко направления: психо-физиологически характеристики, от които зависят способностите за даденият вид дейности и включват: качества, отразяващи състоянието на психическите процеси и психическите състояния у личността, емоционално-волевите проявления, което определя общата пригодност на човека за дадената професионална работа с деца-мигранти. Второто направление включва психологически качества, към които се отнасят самоконтрол, самокритичност, самооценка на постъпките, както и стресустойчиви качества – физическа тренираност, самовнушаемост, умение да превключва и управлява своите емоции. Към третата група качества се отнасят: комуникабилност, емпатичност, атрактивност, красноречие и др. [5, 104 - 107].

От особено значение са уменията на специалистите-социални педагози за **организация на свободното време** на децата-мигранти чрез изобразителните и други дейности от естетическия цикъл.

Създаване, участие и реализиране на различните творчески дейности. Социалният педагог се ангажира активно в процесите, които представляват създаване на творби и реализацията им в сферата на изкуството - танци, музика, театър и визуални изкуства. Определя и участва в различни роли и ролеви игри, свързани с изкуствата.

Познаване и използване на съвременни материали и ресурси. Това ще направи възможно използването на различни материали и ресурси, които са на разположение обучаваните и учителите, при участието и реализирането на различни роли в изкуствата.

Умения за използване на **език за информация и разбиране**.

Необходимо е да се използва достъпен език, на който децата-мигранти ще слушат, говорят, евентуално четат и пишат. Социалните педагози да събират данни, факти и идеи; да откриват взаимоотношения, концепции, и обобщения; да използват знания, генерирани от текстове - устни, писмени, и по електронен път.

Като обучители, при придобиване, тълкуване, прилагане и предаване на информация да използват устен и писмен език, който следва приетите норми на българския език.

Език за социално взаимодействие.

Да могат да слушат, говорят, четат и пишат за социалното взаимодействие. Да използват устен и писмен език, който следва приетите норми на българския език за ефективна социална комуникация с широк кръг от хора. Също както децата-мигранти, те да използват социалните комуникации на другите, за да обогатят своето разбиране за подрастващите и техните мнения. Добре е, за по-добра комуникация, да могат да използват език, различен от българския.

Умения за работа чрез **интердисциплинарен подход** при решаване на проблемите. Да прилагат знанията и уменията за взаимоотношенията, които свързват научното и художественото познание с технологиите и да ги прилагат в обучението. Да могат да се справят с реални проблеми и да вземат информирани решения.

Компенсаторни или **функционални академични умения**, включително комуникационни режими. Към тях се отнасят: Ориентация и мобилност; Социални умения за взаимодействие; Умения за самостоятелен живот; Умения за отдих и развлечения; Кариера образование; Използването на помощни технологии; Визуални умения за постигане на по-голяма ефективност на дейностите. [7]

За по-лесното и плавно интегриране, както и за социално-педагогическата адаптация на децата-мигранти помагат не само **учебно-възпитателната дейност**, но и **организацията на свободното време**. За увеличаване на възможностите за това, за да оценим значението на изкуството, е необходимо да се използват отлични изпълнители в театралното изкуство, подвижни художествени изложби и т.н. Да покажат български и чужди шедьоври на изкуството, както и съвременни произведения на изкуството, притежавани от нашите галерии и музеи.

Що се отнася до традиционната култура, да се предоставят възможности за запознаване с шедьоври на музикалното, танцовото, изобразителното изкуство и литературата. Освен това, местни обществени организации, частни музеи и музеи на изкуството активно да предлагат на децата възможности да се насладят на културните дейности чрез работни групи и класове за запознаване и приобщаване към ценностите на изкуството. С цел подобряване на творчески дейности и за задълбочаване на взаимното разбирателство е необходимо да се насърчават дейностите в областта на културата и спорта. Физическата активност и спортната дейност са важни за децата, тъй като тези дейности са полезни за развитието на тяхната физическа сила, както и за формирането на характера им в широк смисъл.

Социалните педагози, които имат отношение към децата-мигранти, трябва да познават и т.н. **включващо образование**. Това е сравнително ново понятие, което се въвежда през последните години в редица международни актове, политически документи на Европейския съюз, и стратегически документи на правозащитни организации и организации, работещи в сферата на образованието. Включващото образование се разглежда като важна предпоставка за предотвратяване на бедността и социалното изключване. Включващото образование почива на следните принципи: [2]

- Всяко дете има право на образование и трябва да има равен достъп до образование;
- Всяко дете може да учи и да се възползва от предимствата, които образованието дава;
- В образователния процес не се допуска дискриминация, основана на раса, народност, пол, етническа принадлежност, социален произход, вероизповедание, обществено положение, уреждане или друг статус;

- Включващото образование предполага промени в образователната система, за да може тя да се адаптира към потребностите на конкретното дете в много по-голяма степен, отколкото детето да се адаптира към системата;
- Различията между децата са източник на многообразие и богатство, а не на проблеми;
- Възгледите и мнението на детето трябва да бъдат взети предвид при неговото участие в училище. Детето следва да бъде стимулирано да участва активно в образователния процес;
- Общите училища, предоставящи включващо образование, са най-доброто средство за премахване на дискриминацията и осигуряване на образование за всички;
- Всички аспекти на образованието, програми и методи на преподаване, както и формите на комуникация следва да бъдат адаптирани, за да се създадат възможности за включване.

Разбира се, реализирането на включващо образование до голяма степен зависи от националните и общински политики в сферата на образованието и регламентираната правна рамка. Нейната промяна и усъвършенстване изисква време, но няма пречки да ВТУ да разработи своята визия за постигане на включващо образование във връзка с функциите и правомощията, които университета има.

ЗАКЛЮЧЕНИЕ

България, наравно с другите държави в Европейския съюз, е изправена пред предизвикателствата на интеграцията на мигрантите в обществото – една важна, сложна, но най-вече деликатна задача.

Поради различни причини миграцията към България като външна граница расте и през следващите години ще е едновременно вероятна и необходима тенденция. Интеграцията на мигрантите е решаваща за социалното сближаване и икономическото развитие. За да им позволим да се чувстват част от нашето общество, ние трябва да се отнасяме към тях справедливо и да подигурим необходимия инструментариум за пълноценната им реализация в обществото, включително и подготвени кадри.

ЛИТЕРАТУРА

[1] Доклад за трафика на хора за 2004 г. Службата за наблюдение и борба с трафика на хора. www.usembassy.bg/policy/tip_03bul.html - 101k - 2 Май 2005.

[2] Документ за формиране на политики по въпросите на включващото образование на „Спасете децата”, Великобритания, 2006 г.

[3] Нунев, С. Основи на социалната работа. Антос, Ш., 2001.

[4] Петрова – Димитрова, Н. Основи и методи на социалната работа. Литера, С., 2001.

[5] Социална работа. Под редакцией дпн проф. Н. Ф. Басова. М., 2009.

[6] Тепавичаров, Ив. Измерване и оценяване в дейността на социалния работник. Ета, С., 1999.

[7] <http://www.artbeyondsight.org/teach/dressing-for-success.shtml>.

[8] www.varnakoment.com/world/page012/wrl_0236.htm - 24k

За контакти:

Доц. д-р Розалия Кузманова – Карталова, ВТУ „Св. св. Кирил и Методий”, Педагогически факултет, тел.:0888 266 007, e-mail: kuzzmanova@abv.bg

Проф. д-р пн Пламен Легкоступ, ВТУ „Св. св. Кирил и Методий”, Педагогически факултет, тел.:0888 819 798, e-mail: plamen_legkostup@abv.bg

Докладът е рецензиран.